

ХУСАЙН ВОИЗ КОШИФИЙНИНГ КУРАШ САНЪАТИ ҲАҚИДА

DOI: 10.5281/zenodo.11127926

Азизкулов Акрам Абдурахмонович

Фалсафа фанлари номзоди, доцент.

Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти Ижтимоий фанлар кафедраси
мулдир, E-mail: a.azizkulov@mail.rz**Алимов Акбар Нарбоевич**Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти ижтимоий фанлар кафедраси
доценти E-mail: alimovakbar231@gmail.com

Аннотасия: Мазкур мақолада мутафаккир алломаларимиз, хусусан, Хусайн Воиз Кошифий томонидан халқ орасида кенг тарқалган томоша санъатининг бир тури сифатида курашнинг мазмун-моҳиятини кураш ва унинг ахлоқий меъёрларига оид мулоҳазаларнинг фалсафий методологик таҳлили баён этилади.

Калит сўзлар: Кураш, спорт тури, кадрият, миллий кадрият, Хусайн Воиз Кошифий, илмий мерос, ахлоқ, одоб.

Курашнинг қизиқарли спорт турларидан бири эканлиги ҳамда Марказий Осиё халқлари маънавий тараққиётида муҳим ўрин эгаллаганлиги тарихдан яхши маълумдир. Мардлик, жасурлик ва ҳалоллик рамзи сифатида бу спорт тури халқ дostonларимизда, жумладан “Алпомиш” дostonида яхши таърифланган. Шунингдек, мутафаккир алломаларимизнинг илмий меросларида, хусусан, Маҳмуд Кошғарий[1], Алишер Навоийнинг[2], Зайниддин Восифийнинг[3], Хусайн Воиз Кошифийнинг „Футувватномаи султоний“[4], Заҳриддин Муҳаммад Бобурнинг[5] асарларида кураш ҳақида қимматли маълумотлар бор. Улар ўз асарларида ўлка халқлари турмуш тарзида кураш уйинларининг моҳияти ва аҳамиятини батафсил ёритиб берганлар. Хусусан, темурийлар даврида яшаб, баракали ижод қилган олимлардан бири Хусайн Воиз Кошифий ҳам ўз асарларида кураш уйинлари хусусиятини тўлиқ баён этади.

Хусайн Воиз Кошифий ўзининг,, Футувватномаи султоний“ асарида томоша кўрсатувчи паҳлавонларга оид мусобақалар хусусида мулоҳазаларини баён етар экан, кураш тушувчилар ҳақида батафсил тўхталиб ўтади. Курашнинг оммабоп томошалардан эканлигини таъкидлар экан шундай дейди: “Билгилки, кураш одамлар кўп қизиқадиган ҳамда султонлар, шоҳларга мақбул бўлган ҳунарлардандир. Бу иш билан шуғулланувчи кишилар ҳар қандай вазиятда тўғрилиқ ва поклик қонунияти билан яшайдилар”[4.97]. Хусайн Воиз Кошифий кураш мусобақасини ҳалоллик, тўғрилиқ ва покликка асосланиши лозимлигини алоҳида таъкидлайди. Халқ орасида кенг тарқалган томоша санъатининг бир тури сифатида курашнинг моҳиятини аллома тўлиқ ёритиб беради.

Дастлаб курашнинг маъжозий маъно касб етишини, инсон табиатида икки хил хил қат ўртасида доимо кураш мавжудлигини қуйидагича тушунтиради: “Агар курашнинг маъноси нима, деб сўрасалар, жавоб бериб айтгилки, бунинг маъноси одамзод хилқатидан келиб чиқади, чунки одамзо дўз ахлоқини ўзгартириб боради, яъни хулқ-атвор яхшилик томон ўзгариши керак ва бу сўзнинг ҳақиқати шундаки, одамда мақбул ва номақбул ахлоқий сифатлар орасида доимий кураш боради, яъни ҳар бир сифат ўзига қарши сифатни даф қилиш пайида бўлади. Кураш инсон хилқатидаги шу хусусиятни ифодалайди...”[4.97].

Инсон доимо ўз руҳиятидаги ёмон иллатлар билан курашиб, езгу гўзал ахлоқий хислат ларни такомиллаштириб бориши зарурлигини таъкидлаши Хусайн Воиз Кошифий ахлоқ фалсафасининг рационал мағзини ташкил етади. “Агар курашда асл моҳият нима, деб сўрасалар, ушбу ҳунарнинг илми деб жавоб бергил. Агар куч-қувват қанақа нарсадир, деб сўрасалар, айтгилки, куч-қувватнинг эътибори йўқ, зеро ҳайвонларда куч жуда кўп, аммо уларда илму дониш (инсоний фазилат) йўқ, шу учун улар ҳурматга лойиқ емаслар” [4.97].

Аллома курашнинг моҳиятини тушунтирар экан, масалага яна рационаллик тамойилиги таяниб кураш муайян илм талаб қилишини қуйидагича изоҳлайди: “Агар илм билан қўшилган кучқанақа нарса, деб сўрасалар, буғоят

еътиборли ва таҳсинга сазовор нарса, деб айтгил. Зеро, улуғлардебдурларки: «Билим сиз куч адли йўқ шохдир, қуввати йўқ илм эса, адолатли, лекин лашкари йўқ шох кабидир». Ва агар билим билан кучўзаро мувофиқкелса, муваффақиятга эришиш йўли очикдир» [4.97]. Хусайн Воиз Кошифий инсоннинг бошқа мавжудотлардан фарқи ҳам шундалигига урғу бермоқда. Билим билан куч биргаликда кудрат касбета олишини рационал тарзда тушунтириб бермоқда.

Хусайн Воиз Кошифий ҳозирги замон эпистемологиясидаги амалиёт ва билимнинг, назариянинг уйғунлиги тамойилини назарда тутиб курашнинг моҳиятини қуйидагича изоҳлайди: “Агар кураш тушиш илм-миёкиамал-ми, деб сўрасалар, жавоб бериб айтгилки, амал билан зичбоғлиқ илмдир. Ҳар ким ҳаётда ниманидир ўрганади, бир оқунгаамалқилмаслиги мумкин. Аммо кураш санъатида илмга амал қилмасликнинг иложи йўқ. Бас, шундай экан, бунда билим ва амал бир-бирини безайди, тўлдиради, бир-бирига мадад беради” [4.98].

Хусайн Воиз Кошифий кураш ҳам муайян илмни талаб қилар экан, демак, унинг албатта одоблари, ахлоқий жиҳатлари борлигини таъкидлаб шундай дейди: “Агар кураш усталарининг одоби (қоидалари) нечта, деб сўрасалар, ўниккита деб айтгил: биринчидан, устознингўзипоквануқсон –иллапсизодамбўлсин. Иккинчидан, шогирдларинипокликкадаъватецин. Учтинчидан, бахил бўлмасин, шогирдларидан ҳеч нарсани қизғанмасин. Тўртинчидан, шогирдларига меҳрибон бўлсин. Бешинчидан, шогирдлар мол-мулкига таъмагир бўлмасин. Олтинчидан, ҳар бир одам никобилиятигақарабтаълимберсин. Еттинчидан, фириб-найранг, риё билан шуғулланмасин. Саккизинчидан, ўзшогирдларига ёмонликни раво кўрмасин. Тўққизинчидан, шогирдларидан бирортаси ёмон кураштушса, жеркибташламасин, балки мулойимлик билан тушунтирсин. Ўнинчидан, шогирдига маъракада таълим бермоқчи бўлса, буни яширин ҳолатда қилсин, токи душман хабардор бўлмасин. Ўнбиринчидан, дастур бўладиган курашилмининг барчанозикликларини муфассал билиши керак. Ўниккинчидан, ҳечбир маъракада пири ва устозларини дуо билан хотиргаолишни есдан

чиқармасин” [4.98]. Дастлаб кураш илмида устозга оид одоб қоидаларини шарҳлайди. Мазкур одоб қоидалар ҳар қандай соҳадаги устозларга тегишлидир.

Ҳусайн Воиз Кошифий курашилмида шогирд ҳамриоя етишилозим бўлган аҳл оқ-одоб қоидаларини қуйидагича тушунтиради: “Агар шогирдлар одобинечта, деб сўрасалар, бу ҳам ўниккита деб айтгил: биринчидан, тўғри сўз ва тўғри фикрли бўлиш, иккинчидан, тақволи ва яхши муомалали бўлиш, учинчидан, сийрат ва сурати ораста, яхши ахлоқли бўлиш, тўртинчидан, покниятли бўлиш, бешинчидан, устозларининг айтганини сидқидилдан бажариш, еттинчидан, ҳеч бир одамга ҳасад қилмаслик, саккизинчидан, бахил бўлмаслик ва пирга борини бағишлаш, тўққизинчидан, бошқа шогирдлар билан тилда ва дилда дўст, иттифоқ тутиниш, ўнинчидан, одамлар кўнглини топиш, кўнгиладоси бўлиш, ўнбиринчидан, ўзкучига мағрур бўлмаслик, ўниккинчидан, ҳарифнинг мағлубиятидан қувонмаслик” [4.98]. Томошабинларга жўнгина содда кўрингани кираки бўртасида кеча диган кураш жараёни аслида муайян илмлардан ташиқил топан бўлиб ўзининг тартиб қоидаларига эга экан.

Курашдағолиб бўладиган паҳлавон қандай хислатларга эга бўлиши кераклигини қуйидагича тушунтиради: “Агар кимни паҳлавон дейиш мумкин, деб сўрасалар, жавоб берибайтки, биринчидан, бақувват, жусса-гавдали, иккинчидан, ширинтилли, учинчидан, қўрқмас юракли, тўртинчидан, етуқақли, бешинчидан сабрли, олтинчидан, баркамол илмли, еттинчидан, доимий жидду жаҳд қилувчи, яъни ҳаракатчан, хуш-ахлоқ, ҳаромдан ҳазар қилувчи, сахий, ноз-неъмат дастурхони очиқ одам паҳлавонлик номига сазовор кишидир” [4.99].

Ҳусайн Воиз Кошифий кураш санъатини батафсил баён етар экан, унинг Марказий Осиё халқлари ҳаётида муҳим аҳамият касб етишини, унинг оммабоплиги, ҳатто, тасаввуф тариқати вакиллари орасида ҳам кенг тарқалганлигини асослаб бериши катта илмий аҳамият касб етади.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, кураш спорти Марказий Осиё халқлари ҳаётида миллий қадрият сифатида иккимингйилдан ортиқ тарихга эгадир. Курашнинг ажодларимиз тўғрилиқ ва покликка, ҳалоликка асосланиши

лозимлигини алоҳида таъкидлаб ўтганлар. Мутафаккир алломаларимиз ўзасрларида курашнинг моҳияти ва хусусиятига оид қимматли маълумотларни баён етганлар. Хусусан, Ҳусайн Воиз Кошифий илмий меросида курашваунинг тахлоқий меъёрлари ҳақидаги мулоҳазалари бугунги кунда ёшавлодни баркамол қилиб тарбиялашда муҳим тарбиявий аҳамият касб этади.

Фойдаланилганадабиётлар рўйхати:

1. Кошғарий, Маҳмуд. Девону лугати-т-турк (Туркий сўзлар девони). - Тошкент: Гафур Ғулломномадаги нашриёт-матбаа ижодий уйи, 2017. - 488 б.
2. АлишерНавоий . Ҳамса. –Тошкент.:Янгиасравлоди, 2021. - 496 б.
3. Зайниддин Восифий. Бадоеъ ул - вақоеъ. Форс тилидан. Н.Норкулов таржимаси. Тошкент: Ғ.Ғуллом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1979. – 216 б.
4. Ҳусайн Воиз Кошифий. Ахлоқи Муҳсиний. Футувватномаи Султоний.Тошкент.: Ўзбекистон. 2019. - 238 б.
5. Бобур Заҳириддин. Бобурнома / Ҳозирги ўзбек тилига ВаҳобРаҳмонов ва Каромат Муллахўжаева табдили. - Тошкент: O‘qituvchi, 2008. - 288 б.